

Nr 11/24.08.2011

Presidendivalimised ja valimissüsteemid Eestis ja Euroopa Liidu liikmesriikides

Käesoleva töö eesmärk on anda ülevaade presidendi valimise süsteemidest erinevates Euroopa Liidu liikmesriikides, keskendudes detailsemalt riikidele, kus president valitakse kaudselt, s.o parlamendi või valimiskogu poolt. Kuna Eesti Vabariigi Presidendi valimise esimene voor toimub Riigikogus juba 29.augustil on siinkohal antud ka ülevaade valimise korrast ning varasematest valimiste tulemustest nii Riigikogus kui valimiskogus.

Eesti Presidendi valimine Riigikogus

Eesti Vabariigi President valitakse Riigikogus vastavalt Eesti Vabariigi põhiseaduse §-le 79¹, protseduuri sätestab täpsemalt Vabariigi Presidendi valimise seadus². Kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust (21), president valitakse salajasel hääletusel ning valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenamus (68 häält). Kui ükski kandidaat ei kogu esimeses hääletusvoorus nõutavat häälteenamust, korraldatakse järgmisel päeval teine hääletusvoor. Enne teist hääletusvooru toimub uus kandidaatide ülesseadmine. Kui ka teises hääletusvoorus ei saa ükski kandidaat nõutavat häälteenamust, korraldatakse kahe teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel samal päeval kolmas hääletusvoor. Kui presidenti ei valita ka kolmandas hääletusvoorus, kutsub Riigikogu esimees ühe kuu jooksul Vabariigi Presidendi valimiseks kokku valimiskogu.

Tabel 1. Vabariigi Presidendi valimised Riigikogus 1992-2006

	Hääletamisedeli saanud	Hääletamisest osavõtnud	Kehtetud sedeleid	Märgistamata sedelid	Arnold Rüütel	Lennart Meri
1992³	101	101	11		31	59
1996					Arnold Rüütel	Lennart Meri
I voor	97	95	2	14	34	45
II voor	98	96	1	12	34	49
III voor	98	96	1	11	32	52
2001					Andres Tarand	Peeter Kreitzberg
I voor	101	91	0	13	38	40
					Peeter Tulviste	Peeter Kreitzberg
II voor	99	91	1	19	35	36
III voor	99	90	0	24	33	33
2006					Ene Ergma	
I voor	65	65	0	0	65	
					Toomas H. Ilves	
II voor	65	65	0	1	64	
III voor	65	65	0	1	64	

¹ RT 1992, 26, 349; RT I, 27.04.2011, 2

² RT I 1996, 30, 595; RT I, 16.11.2010, 9

³ Kõigepealt toimusid 20. septembril 1992 üldvalimised, kus ükski presidendikandidaat nõutaval hulgal hääli ei saanud, mis tõttu Vabariigi President valiti Riigikogu esimesel istungil 5. oktoobril 1992. a

Valimine valimiskogus

Valimiskogu koosneb Riigikogu liikmetest ja kohaliku omavalitsuse volikogude esindajatest. 2006. aastal oli valimiskogu liikmeid 345 (101 Riigikogu liiget ja 244 kohaliku omavalitsuse volikogude esindajat). Valimiskogus on kandidaadi ülesseadmise õigus vähemalt 21 valimiskogu liikmel. Esimeseks hääletusvooruks kantakse hääletamissedelile Riigikogu kolmandas hääletusvoorus osalenud kandidaatide ja valimiskogu esimeseks hääletusvooruks registreeritud kandidaatide nimed. Esimeses hääletusvoorus peab valituks osutumiseks kandidaat koguma hääletamisest osavõtnud valimiskogu liikmete enamuse. Kui ühelgi kandidaadil see ei õnnestu, korraldatakse samal päeval teine hääletusvoor, kus hääletamissedelile kantakse kaks nime, kes esimeses voorus said enim hääli. Teises valimiskogu voorus tunnistatakse valituks kandidaat, kelle poolt hääletab hääletamisest osavõtnud valimiskogu liikmete enamus. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, korraldatakse Vabariigi Presidendi erakorraline valimine Riigikogus 14 päeva jooksul.

Tabel 2. Vabariigi Presidendi valimised valimiskogus 1996-2006

	Valimiskogu liikmeid	Osavõtnud	Kehtetud sedelid	Märgistamata sedelid	L. Meri	A. Rüütel	T. Kelam	E. Tõugu	S. Oviir
1996									
I voor	374	372	0	0	139	85	76	47	25
II voor	374	372	6	44	196	126			
2001					A. Rüütel	T. Savi	P. Tulviste	P. Kreitzberg	
I voor	367	366	0	1	114	90	89	72	
II voor	367	366	2	23	186	155			
2006					T. H. Ilves	A. Rüütel			
I voor	345	345	1	8	174	162			

Presidendi valimise süsteemid Euroopa Liidu liikmesriikides

27st Euroopa Liidu liikmesriigist on presidendi institutsioon 20 riigis, ülejäänud seitse riiki on konstitutsioonilised monarhiad (Belgia, Hispaania, Holland, Luksemburg, Rootsi, Suurbritannia ja Taani). Neist kahekümnest omakorda 12 riigis valib presidendi rahvas. Pea kõigis neis riikides, va lirimaal, kasutatakse absoluutse enamushääletuse põhimõtet, kus valituks osutub kandidaat, kes kogub üle poole valijate häälest. Kui esimeses voorus ei õnnestu ühelgi kandidaadil vajalikku enamust saavutada, toimub teine voor, kus kandidaatideks on kaks esimeses voorus enim hääli kogunud kandidaati. Lirimaal on presidendivalimistel kasutusel alternatiivse hääle e enamuseelistsüsteem, kus valijal on võimalus reastada hääletussedelil kõik üles seatud kandidaadid, märkides eelistused järjekorranumbrina nimede taha. Huvitava eripärana sätestab seadus, et kui valimisteks seatakse üles vaid üks kandidaat, valimisi ei korraldata ning presidendiks saab vastav kandidaat. Nii on lirimaa ajaloos juhtunud kuuel korral, viimati näiteks 2004. aastal.

Viies Euroopa Liidu liikmesriigis - Tšehhi Vabariigis, Kreekas, Ungaris, Lätis ja Maltal - valitakse president parlamendis. Saksamaal ja Itaalias moodustatakse presidendivalimisteks valimiskogu, kuid erinevalt Eestist, kus valimiskogu kutsutakse kokku juhul, kui ükski kandidaat ei suuda parlamendis koguda nõutud häälteenamust, Itaalias ja Saksamaal valimisvoore parlamendis ei toimu. Itaalias kuuluvad valimiskogusse parlamendi kahe koja liikmed ja regioonide esindajad (20 regiooni esinduskogud valivad igaüks kolm esindajat, va Aosta, kellel on valimiskogus ette nähtud üks esindaja). Saksamaal moodustavad presidendi valimiskogu *Bundestagi* liikmed ning liidumaade parlamentide poolt valitud esindajad proportsionaalsuse põhimõttel, arvestades liidumaa elanike arvu. Seejuures ei pea Liidumaa parlamendi poolt valitud esindajad olema liidumaa parlamendi liikmed.

Tabel 3. Presidendi valimise süsteemid ELi riikide parlamentides ja valimiskogudes

	Ülesseadmine	Valimisorgan	Valimissüsteemi kirjeldus	Volituste kestus
 Kreeka	Parlamendifraktsioon	Ühekojaline parlament: 300 liiget	Kahes esimeses voorus on vajalik kvalifitseeritud häälteenamus: 2/3 parlamendi koosseisust (200 häält). Kui ükski kandidaat ei saa esimeses ega viie päeva pärast peetavas teises hääletamisvooruses vajalikku enamust, toimub kolmas voor, kus valituks osutumiseks on vaja 3/5 parlamendi koosseisu enamust (180). Juhul, kui ükski kandidaat ei saa ka siis vajalikku enamust, toimuvad erakorralised parlamendivalimised. Uus parlamendi koosseis viib pärast kogunemist läbi uued presidendivalimised, kus esimeses voorus on nõutav 3/5 parlamendi koosseisu häälteenamus. Vajadusel peetavas teises voorus on nõutav absoluutne enamust (151 häält). Kui ka siis ei suudeta presidenti valida, toimubki hiljemalt viie päeva pärast kolmas voor, kus osalevad eelmises voorus kaks enim hääli saanud kandidaati ning sel juhul piisab valituks osutumiseks lihthäälteenamusest.	5 a.
 Läti	Parlamendi liikmed	Ühekojaline parlament: 100 liiget	President valitakse salajasel hääletusel. Valituks osutumiseks peab kandidaat koguma absoluutse häälteenamuse Seimi koosseisust (vähemalt 51 häält). Kui ükski kandidaat ei saavuta vajalikku häälteenamust, langeb pärast teist vooru igas hääletusvooruses välja eelmises voorus vähim hääli kogunud kandidaat. Parlamendis peetakse nii palju valimisvoore, kui mõni kandidaat saab nõutud häälteenamuse.	4 a.
 Tšehhi	Vähemalt 10 alamkoja või ülemkoja saadikut	Kahekojalisus: 281 liiget = 200 alamkoda + 81 ülemkoda	Valimiste salajasus otsustatakse vahetult enne valimisi parlamendis. Valimisele eelneb debatt kandidaatide vahel parlamendis. Valimispäeval on parlamendis kuni kolm vooru: 1. voorus on valituks osutumiseks vajalik absoluutne enamust esindajatekoja koosseisu saadikute kui ka senati koosseisu liikmete seas (101 + 42); 2. voorus absoluutne enamust kohal olnud alamkoja saadikute kui ka senaatorite seas. 3. voorus on vajalik absoluutne enamust kohal olnud parlamendiliikmete seas kahe koja peale e 141 häält kokku. Kui ka kolmandas voorus ei õnnestu presidenti valida, toimub kogu protseduur uuesti.	5 a.
 Ungari	Vähemalt 50 parlamendi liiget	Ühekojaline parlament: 386 liiget	President valitakse salajasel hääletusel. 1. voorus on vajalik koguda kvalifitseeritud enamust – 2/3 parlamendi koosseisust. Vajadusel peetavas 2. voorus on vajalik koguda 2/3 kohalolnute häälest. Kui ükski kandidaat ei osutu valituks, siis kolmandas voorus piisab lihthäälteenamusest.	5 a.
 Saksamaa	Vähemalt üks valimiskogu liige	Valimiskogu e Bundesversammlung: 1244 liiget = 622 alamkoja liiget + 622 liidumaade esindajat	President valitakse salajasel hääletusel. Esimeses ja vajadusel peetavas teises voorus on vajalik valimiskogu liikmete absoluutne häälteenamus (623 häält). Kui ühelgi kandidaadil see ei õnnestu, siis kolmandas voorus piisab lihthäälteenamusest.	5 a.
 Itaalia	Ametlikke kandidaate valimisedelile ei kanta, parteid teatavad informaalsetelt oma kandidaadid	Valimiskogu 1003 liiget = 630 alamkoja liiget + 315 ülemkoja liiget + 58 regiooni esindajat	President valitakse salajasel hääletusel. Kolmes esimeses voorus on vajalik 2/3 häälteenamus valimiskogu liikmetest. Kui ühelgi kandidaadil ei õnnestu vajalikku enamust koguda, piisab alates neljandast voorust absoluutsest häälteenamusest valimiskogu liikmetest.	7 a.

 Malta	Parlamendis esindatud parteid (kaheparteisüsteem)	Ühekojaline parlament: 69 liiget	Vajalik on lihthäälteenamus.	5 a.
--	---	----------------------------------	------------------------------	------

Euroopa Liitu mittekuuluvatest riikidest valitakse riigi president parlamendis veel Albaanias, Kosovos ja Moldovas.

Tabel 4. Toimunud ja eesseisvad presidendivalimised Euroopas 2009-2012:

Riik	Valija	Valimisaeg	Ametisolev president
Slovakkia	Rahvas	4.04.2009	Ivan Gašparovic
Malta	Parlament	4.04.2009	George Abela
Leedu	Rahvas	17.05.2009	Dalia Grybauskaitė
Rumeenia	Rahvas	6.12.2009	Traian Băsescu
Kreeka	Parlament	3.02.2010	Karolos Papoulias
Austria	Rahvas	25.04.2010	Heinz Fischer
Ungari	Parlament	29.06.2010	Pál Schmitt
Saksamaa	Valimiskogu	30.06.2010	Christian Wulff
Poola	Rahvas	4.07.2010	Bronisław Komorowski
Portugal	Rahvas	23.01.2011	Aníbal Silva
Läti	Parlament	2.06.2011	Andris Bērziņš
Bulgaaria	Rahvas	Oktoober 2011	Georgi Parvanov
Iirimaa	Rahvas	Oktoober 2011	Mary McAleese
Soome	Rahvas	Jaanuar 2012	Tarja Halonen
Prantsusmaa	Rahvas	Aprill-Mai 2012	Nicolas Sarkozy
Sloveenia	Rahvas	Oktoober 2012	Danilo Türk

Riho Kangur
nõunik
 6643

Õigus- ja analüüsiosakond on Riigikogu struktuuriüksus, mis nõustab rahvaesindajaid ja nende heaks töötavaid ametnikke. Käesolev informatsioon on koostatud osakonna algatusel. Autorid on valmis arutlema huvilistega töö sisu üle. Kõik kommentaarid on teretulnud.